



*Мельник С.Б.,*

*викладач кафедри підприємницького та  
комерційного права*

*Одеської національної юридичної академії,  
кандидат юридичних наук*

## **ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ**

**Р**ізноманітність людського буття не знає меж. З одного боку, задовольняти матеріальні запити, виражати свою підприємницьку ініціативу (але і вона не покриває всі людські потреби) люди можуть через різноманіття форм підприємницької діяльності, з іншого боку - свої філантропічні почуття вони реалізують, як правило, через благодійництво, благодійну діяльність.

На жаль, у наш час акценти у більшій мірі зміщені у бік підприємництва, бажання більше заробити, і на другий план іде вирішення загально соціальних проблем. Але наша історія знає приклади вдалого з'єднання купецького промислу, промислового капіталу з інтересами знедолених, нужденних, не спроможних заробити людей, через різні форми благодійництва, меценатства, спонсорства.

Однією з форм вирішення цих проблем сьогодні є створення і діяльність некомерційних організацій. Різноманітність видів даних організацій дозволяє не тільки займатися благодійною діяльністю і надавати гуманітарну допомогу, але і реалізовувати інші цілі: соціальні, культурні, освітні, наукові й управлінські, цілі охорони здоров'я громадян, розвитку фізичної культури і спорту, задоволення духовних і інших нематеріальних потреб громадян, захисту прав, законних інтересів громадян і організацій, вирішення спорів і конфліктів, надання юридичної допомоги, а також інші, спрямовані на досягнення суспільних благ.

У закордонній і світовій практиці не склалося єдиного, чіткого визначення некомерційних організацій. Але законодавство більшості країн проводить розмежування статусу і правового регулювання діяльності некомерційних неурядових організацій, юридичних осіб публічного права і підприємницьких структур. Особливо гострі проблеми регулювання діяльності некомерційних організацій пов'язані з вирішенням питання про допустимість і межі заняття ними економічною (господарською, підприємницькою, комерційною) діяльністю, а також напрямках і рамках державного регулювання і контролю за діяльністю даних організацій. Ці питання тісно пов'язані з вирішенням найбільш широкої задачі визначення трьох основних секторів суспільства: державного, комерційного і некомерційного.

Дані задачі необхідно вирішити й українському законодавцю, результатом чого повинне з'явитися або прийняття спеціального законодавчого акта, що регулює діяльність некомерційних організацій, або включення відповідних правових норм у розроблений кодифікований акт.

У теорії цивільного права всі юридичні особи прийнято підрозділяти на визначені види, у залежності від специфічних рис, що характеризують тих чи інших юридичних осіб.

Загальний перелік видів юридичних осіб даний у ст. 24 Цивільного кодексу України.

Необхідно визнати, що реально норми даної статті застаріли. У спеціальному законодавстві і на практиці ми зустрічаємося з трьома іншою градацією юридичних осіб. Так, наприклад, у Законі "Про підприємства в Україні" від 27.03.1991 р. [1] названі види підприємств і їхні об'єднання, визнані як юридичні особи. Закон "Про господарські товариства" від 19.09.1991 р. [2] називає види господарських товариств, що також визнаються юридичними особами. Законодавство містить і вказівку на різновиди юридичних осіб, основною метою яких не є одержання прибутку, наприклад, біржі, торгово-промислові палати, політичні партії, релігійні організації і ряд інших.



## Загальні положення цивільного права

Таким чином, можна зробити висновок, що чітко останнім часом просліджується в нормативно-правових актах позиція розмежування юридичних осіб у залежності від цілей їхньої діяльності. Основою такого розподілу є цільова спрямованість на одержання прибутку або відсутність як такої.

В останнє десятиліття в Україні були прийнято окремі нормативно-правові акти, що регулюють діяльність різноманітних некомерційних організацій, наприклад: Закон України “Про об’єднання громадян” від 16.06.1992 р. [3], Закон України “Про благодійництво та благодійні організації” від 16.09.1997 р. [4], Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” від 23.04.1991 р. [5], Закон України “Про молодіжні та дитячі громадські організації” від 01.12.1998 р. [6], Закон України “Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності” від 15.09.1999 р. [7], Закон України “Про гуманітарну допомогу” від 22.10.1999 р. [8], Закон України “Про політичні партії в Україні” від 05.04.2001 р. [9], Закон України “Про кредитні спілки” від 20.12.2001 р. [10], Закон України “Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку” від 29.11.2001 р. [11] і інші.

У законодавстві України відсутнє визначення поняття “некомерційна організація”. Законодавець визначає некомерційні організації шляхом указівки на види (організаційно-правові форми) даних організацій, не даючи при цьому вичерпного їхнього переліку.

Видова класифікація неприбуткових організацій, використовувана податковими органами України (п. 7.11. ст. 7 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.1997 р. [12]), є не зовсім вдалою, з погляду загального підходу до даної проблеми, хоча ймовірно застосовуваної з метою оподаткування.

Перелік видів неприбуткових організацій, що міститься в податковому законодавстві, є не вичерпним, тому що спеціальним законодавством передбачається створення й інших видів некомерційних організацій, прямо не зазначених у даному переліку. Тому необхідно, щоб податкові органи передбачили порядок, відповідно до якого відмова в реєстрації даних підприємницьких структур як неприбуткових організацій (установ) через відсутність у зазначеному вище переліку не ґрунтувалася формальними підставами.

Дефінітивна невизначеність приводить до окремих ускладнень у діяльності самих організацій і до винесення суперечливих рішень контролюючих органів, про що зокрема свідчать численні роз’яснення Державної податкової адміністрації України.

У законодавстві просліджується головна відмінна характеристика некомерційних організацій (установ) від підприємницьких структур - це неприбутковість, тому часто такого роду структури мають ще й інше найменування: “неприбуткові організації”. Дійсно, діяльність некомерційних організацій не є підприємницькою (хоча окремі моменти останньої можуть мати місце й у діяльності некомерційних організацій) по суті, тому що вона не відповідає тим ознакам, що характеризують останню, і переслідує зовсім інші цілі. Основний акцент при визначенні статусу некомерційної організації, таким чином, робиться не на її організаційно-правову форму, і не на відмовлення від одержання прибутку як такого, а на спрямованість основної мети на суспільне благо, на не використання отриманого від законної діяльності прибутку в особистих інтересах засновників (учасників) некомерційної організації.

Ще одним вихідним постулатом є те, що перераховані вище особливості некомерційних організацій не залежать від юридичної форми організації. Іншими словами, основним моментом при визначенні тієї чи іншої організації є не стільки статус юридичної особи (вид, організаційно-правова форма), наприклад, непідприємницьке товариство за проектом ЦК України, скільки її конкретні цілі і види діяльності.

Даючи визначення некомерційним організаціям, не слід виходити у формулюванні тільки з протиставлення його поняттю “підприємництво”, “підприємницька юридична особа”. Але



необхідно на законодавчому рівні виділити характерні ознаки, загальні для усіх видів некомерційних організацій, що відрізняють їх від підприємницьких структур. Серед них варто вказати, наприклад, про заборону розподіляти чистий прибуток від економічної (господарської) діяльності між приватними особами (засновниками, членами, посадовими особами, директорами, агентами, співробітниками, а також іншими тісно зв'язаними з ними фізичними і юридичними особами), які у силу свого положення можуть скористатися ним з метою особистого збагачення. Однак тут можуть бути зроблені окремі виключення, наприклад, у відношенні благодійних пожертвувань бідним, щодо справедливої винагороди за надані організації послуги, діяльності кредитних спілок.

Законодавець при визначенні видів некомерційних організацій (організаційно-правових форм) повинен враховувати й інші можливі критерії класифікації некомерційних організацій, що зустрічаються в літературі і закордонній практиці діяльності некомерційних неурядових організацій: мети діяльності даних організацій (взаємна вигода членів організації чи суспільні блага); фіксація членства в цих організаціях (відповідно з фіксованим законодавцем членством чи з відсутністю жорсткої вимоги по мінімуму (максимуму) членів даної некомерційної організації) тощо.

Розрізненість правового матеріалу, перенос уваги тільки в сферу податків і оподатковування настійно вимагає прийняття єдиного Закону, який би, установивши загальні критерії, врегулював діяльність некомерційних організацій (установ) в Україні.

Таким чином, в Законі про некомерційні організації необхідно передбачити: загальне поняття некомерційної (неприбуткової організації); питання створення даної організації; реєстрація (порядок оформлення відповідного статусу); порядок ведення загальнодержавного реєстру некомерційних організацій; припинення діяльності, розпуск і ліквідація; дозволені Законом цілі і види діяльності; обов'язкові вимоги до внутрішніх нормативних документів некомерційних організацій; внутрішній контроль і звітність (обов'язки і відповідальність органів управління і членів організації); систему заборон як внутрішніх, так і зовнішніх; питання саморегулювання; допустимість економічної діяльності, у тому числі такої, що приносить прибуток, для виконання поставлених перед некомерційною організацією цілей; систему пільгового чи звільненого оподатковування діяльності некомерційних організацій; структуру оподатковування діяльності, що приносить прибуток; звітність і гласність некомерційних організацій; види юридичної відповідальності і конкретні санкції за порушення законодавчих вимог.

Для вироблення даного законодавчого акта необхідно державі визначитися по суті, а законодавцю відбити в даному документі відношення державних органів до некомерційних організацій, ступень участі держави в їхній діяльності, напрямки і межі державного контролю за діяльністю некомерційних (непідприємницьких) організацій в Україні.

### ***Література***

1. *Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 24. – С. 272.*
2. *Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – С. 682.*
3. *Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – С. 504.*
4. *Про благодійництво та благодійні організації: Закон України від 16.09.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 46. – С.292.*
5. *Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – С.283.*



## Загальні положення цивільного права

6. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 51. – С.1870.
7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 187.
8. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 51. – С. 451.
9. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – С. 118.
10. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. // Голос України. – 2002. – № 13.
11. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 19.
12. Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»: Закон України від 22.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 27. – С. 181.

*Дорошенко Л.М.,  
асистент кафедри цивільного права та  
процесу економіко-правового факультету  
Донецького національного університету*

### ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В даний час процес припинення діяльності підприємств регулюється законами України «Про підприємництво», «Про підприємства в Україні», «Про господарські товариства», «Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом», Цивільним кодексом України, постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.98р. № 740 «Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності» і т.д. Цей перелік не є вичерпним. Залежно від виду суб'єкта господарювання та підстав для припинення діяльності можуть використовуватися й інші нормативні акти. Слід зазначити, що вітчизняне законодавство про припинення суб'єктів господарювання, зокрема, господарських товариств, формувалося безсистемно протягом тривалого часу, унаслідок чого правове регулювання припинення суб'єктів господарювання характеризується фрагментарністю. Це є причиною настання негативних наслідків для учасників господарського обороту при їхній ліквідації чи реорганізації. Щоб уникнути цього, необхідно усунути найбільш серйозні недоліки в правовому регулюванні процесу припинення. Першим етапом, на думку автора, є визначення самого поняття «припинення суб'єкта господарювання».

Припинення суб'єкта господарювання є одним зі складних понять господарського права.

У законодавстві неоднозначно вживається термін «припинення». Так, у ст.19 Закону України «Про господарські товариства» зазначається, що припинення діяльності господарського товариства здійснюється шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) чи ліквідації з дотриманням вимог антимонопольного законодавства, а також в ній наведені підстави ліквідації господарського товариства. У Законі України «Про підприємства в Україні» законодавець взагалі не вживає термін «припинення», хоча розділ VII називається «Ліквідація і реорганізація підприємства», ст.34 Закону називає відразу умови ліквідації і